

**Evald Bundgård Iversen,
Bjarne Ibsen og
Jørn Hansen (red.)**

Idrættens og civilsamfundets

knaster

**Kritiske
samfundsvidenskabelige
analyser**

SYDDANSK UNIVERSITETSFORLAG

Evald Bundgård Iversen,
Bjarne Ibsen og Jørn Hansen (red.)

Idrættens og civilsamfundets knaster

Kritiske samfundsvidenskabelige analyser

Syddansk Universitetsforlag 2024

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2024

Sats: Tarm Bogtryk

Omslag: Dorthe Møller

Omslagsfoto: Colourbox

ISBN 978-87-408-3548-9

Udgivet med støtte fra: Center for forskning i Idræt, Sundhed og
Civilsamfund; Forskningsenheden Active Living samt Institut for Idræt
og Biomekanik på Syddansk Universitet.

Publikationen er fagfællebedømt.

Find kontaktoplysningerne til ansatte ved Center for forskning i Idræt,
Sundhed og Civilsamfund på: www.sdu.dk/cisc.

Publikation er 'open source' og kan frit downloades fra universitypress.dk.

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af
denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst
med Copy-Dan.

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

5230 Odense M

Tlf. 6615 7999

www.universitypress.dk

Civilsamfundet

*Mountainbike er blevet en meget populær idrætsaktivitet. Mange steder er det frivillige, som anlægger sporene i naturen. CISC har bl.a. set nærmere på, hvordan de frivillige kan understøttes af offentlige myndigheder.
Fotograf: Christoffer Riis Svendsen.*

Til kritikken af den politiske økonomi i det civile samfund. Institutionelle donorer og privilegerede projekter i socialpolitikken

Lars Skov Henriksen, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet

Abstract

Finansieringen af frivillige foreninger og organisationers arbejde på det sociale område er domineret af dels offentlige puljemidler dels private fondsmidler. De frivillige sociale organisationer skal derfor hele tiden igennem nye projektansøgninger forsøge at gøre sig relevant og fortjent til fornyet støtte. Dette har fået den frivillige sociale sektor til at presse på for en højere grad af grundfinansiering, som det kendes fra kultur- og fritidsområdet.

Ud fra en skelnen mellem fælles-goder og klubgoder diskuterer jeg i kapitlet først, hvad der kendetegner de aktiviteter og former for social service, der produceres af de frivillige sociale organisationer. Derefter argumenterer jeg for, hvorfor det er vanskeligere at indrette grundstøtte på socialområdet sammenlignet med kultur- og fritidsområdet.

Herefter diskuterer jeg tre afledte og ikke-intenderende konsekvenser, der følger af den finansieringsstruktur, der er vokset frem på det frivillige sociale område. For det første, at der opstår intern konkurrence mellem ci-

vilsamfundsaktører om at tiltrække projekter fra institutionelle donorer, hvilket medfører tendenser til overbud og lobbyvirksomhed. For det andet, at de projekter, der tildeles støtte, ofte opnår en privilegeret status på et uklart grundlag. Og endelig for det tredje, at der opstår alliancer mellem stat, fonde og civilsamfundsaktører, der skaber en ny og voksende konfliktlinje mellem projektbaserede innovationer på den ene side og kommuner på den anden.

Indledning

Finansieringen af det frivillige sociale arbejde og de frivillige sociale organisationer i Danmark er igennem de senere år blevet stadig mere omdiskuteret. Grunden til diskussionen er en fastlåst finansieringsstruktur, hvor organisationerne ofte er henvist til at sammensætte deres finansiering af drift og aktiviteter på baggrund af tidsbegrænsede bevillinger fra forskellige institutionelle donorer, primært private fonde og offentlige puljer. Det gør tilværelsen for de frivillige sociale organisationer ustabil, og situationen på det sociale område beskrives ofte med en modsætning til den mere stabile og faste finansieringsstruktur, der kendes fra kultur- og fritidsområdet, hvor mange foreninger og organisationer har adgang til både statslige og kommunale former for grundstøtte (Ibsen 2014). Ad flere omgange har der været fremsat politiske ambitioner om at ændre på de finansielle vilkår for de frivillige sociale organisationer, senest i den siddende SVM-regerings regeringsgrundlag (Regeringen 2022). Indtil videre har ambitionerne dog vist sig vanskelige at omsætte i praksis.

Formålet med denne artikel er et forsøg på lidt mere grundlæggende at forstå, hvorfor en tilsyneladende enkel problemstilling måske ikke er så enkel endda. Artiklen har således mere karakter af et afprøvende essay, hvor jeg undersøger betydning og konsekvenser af den finansieringsstruktur, der kendetegner feltet for frivilligt socialt arbejde. Jeg koncentrerer mig især om den betydning, som institutionelle donorer, særligt de private fonde og de offentlige puljer, har på dette felt. I artiklens første afsnit forsøger jeg at give et samlet overblik over finansieringsstrukturen. I andet afsnit forsøger jeg ud fra økonomisk teori at undersøge, hvilke sammenhænge der findes mellem typen af goder på feltet og finansierings-

strukturen. I tredje afsnit forsøger jeg at karakterisere dels det marked for socialpolitiske projekter, som tiltrækker institutionelle donorer, dels hvilke koalitioner af interesser der findes mellem centrale aktører på dette marked. Til sidst i artiklen undersøger jeg konsekvenserne af den fremherskende finansieringsstruktur på det socialpolitiske felt.

En første karakteristik af finansieringsstrukturen

Det er ikke formålet med denne artikel at beskrive vilkårene for finansieringen af de frivillige sociale organisationer i detaljer. Alligevel er det nyttigt med et indledende overblik over de rammer og muligheder, som frivillige sociale organisationer opererer inden for, når det gælder finansiering af deres aktiviteter og projekter for de målgrupper, de arbejder for og med. Jeg afgrænser de relevante organisationer på det frivillige sociale område ud fra de målgrupper af udsatte, som organisationerne retter deres indsats mod. Målgrupperne omfatter udsatte eller kriseramte børn og familier, ensomme og svækkede ældre, ensomme eller udsatte unge, flygtninge og indvandrere, misbrugere og hjemløse, ofre for vold og overgreb, samt mennesker med handicap, psykisk sårbare, visse diagnoser mv. (Henriksen m.fl. 2022). I visse tilfælde lapper disse målgrupper ind over sundhedsområdet, men hovedfokus i kapitlet er på sociale indsatser.

Vilkårene for finansiering afhænger af to dimensioner. Den første dimension angår typen af støtteform, der indebærer forskellige grader af kontrol og bindinger. Den anden dimension angår kilden til finansiering, fx om den er intern eller ekstern, privat eller offentlig.

Når det gælder den første dimension om typen af støtte, findes der flere typologier i frivillig-litteraturen (Ibsen 2014; Lorentzen 2010). Til denne artikels formål finder jeg det mest dækkende at skelne mellem tre hovedformer eller idealtyper af støtte. Grundstøtte indebærer, at en finansiel donor stiller en bevilling eller et beløb til rådighed for en organisation og i princippet overlader det til organisationen at disponere beløbet til egne formål og på egne forudsætninger (Ibsen 2014, 21).

Projektstøtte indebærer, at der gives en bevilling til et bestemt formål eller et særligt projekt, ofte efter ansøgning til en pulje eller fond, hvor

der opstilles målsætninger, aktivitetsindhold, budget samt vurderingskriterier for projektets succes.

Institutionsstøtte indebærer, at der indgås en kontrakt eller overenskomst mellem en offentlig bestiller og en frivillig udfører om drift af en institution, fx et værested eller en varmetue. Støtten gives typisk til en selvejende institution og er øremærket institutionsdriften og udgør således ikke et tilskud til den frivillige organisation, hvis det er en sådan, der står bag.

Hvad angår den anden dimension kan man skelne mellem interne og eksterne kilder til finansiering. Når det gælder, hvilke eksterne finansieringskilder, som de frivillige sociale organisationer har adgang til, vil jeg skelne mellem tre dominerende institutionelle donorer. Den første er staten, som støtter de frivillige sociale organisationer på flere måder: Den første er direkte bevillinger, enten gennem forhandlinger om den såkaldte SSA-reserve eller direkte på finansloven, den anden er lovfastsatte udlodningsmidler (udmøntning af indtægter fra Danske Spil, tidligere kendt som Tips og Lottomidler), og den tredje er via opslag af statslige puljer eller forsøgsprogrammer, som frivillige organisationer derefter kan søge på.

Den anden eksterne finansieringskilde er kommunerne, som kan støtte de frivillige sociale organisationer på flere måder. For det første findes der i servicelovens §18 en bestemmelse om, at alle kommuner skal afsætte et beløb til støtte af det frivillige sociale arbejde. I de fleste kommuner udmøntes denne støtte efter ansøgning. Beløbene til de enkelte organisationer er dog små. For det andet støtter kommunerne de frivillige organisationer ved at indgå aftaler eller overenskomster om drift af institutioner eller organisationer. For det tredje medfinansierer kommunerne også ofte frivillige sociale organisationers projekter, hvis der fx opnås tilskud fra en statslig pulje eller en privat fond. Endelig kan kommuner støtte organisationer indirekte, fx ved at stille gratis lokaler til rådighed.

Den tredje væsentlige institutionelle donor er de private almennyttige og erhvervsdrivende fonde, hvis årlige uddelingsbeløb de senere år er steget betydeligt. Mange af de største fonde i Danmark er erhvervsdrivende fonde, der driver virksomheder. Udover at drive virksomhed har erhvervsdrivende fonde mulighed for at uddele midler til almennyttige formål, som er fradragsberettiget. Fradraget er på 104 procent, hvilket i realiteten

altså svarer til et statsligt tilskud på 4 procent til fondene, ofte benævnt konsolideringsfradrag. Grunden til, at de årlige fondsuddelinger de senere år er steget betydeligt er, at en række erhvervsdrivende fonde som Mærsk koncernen, Novo Nordisk, Carlsberg, VELUX m.fl. har klaret sig godt på det globale marked og har indtjent store overskud på de årlige regnskaber. Større markedsindtjening medfører, at der kan uddeles større beløb til almennyttige formål. De større beløb uddeles i stigende omfang til strategiske satsningsområder, som fondene hver især ønsker at sætte deres præg på. De erhvervsdrivende fonde spiller derfor i Danmark en stigende rolle på de hovedområder, hvor fondene er aktive, det vil især sige videnskabelige formål, kulturelle formål samt sociale og sundhedsmæssige formål (Danmarks Statistik 2022). Udover erhvervsdrivende fonde findes der også et stort antal almennyttige fonde, hvoraf det store flertal råder over mindre formuer sammenlignet med de erhvervsdrivende fonde.

Udover eksterne støttekilder kan frivillige organisationer også generere interne indtægter og finansiering. Interne indtægter kan komme fra medlemmernes egne bidrag i form af kontingenter, månedlige støttebeløb eller større gaver og donationer og arv mv. Interne indtægter kan også opnås ved at få andel i overskud fra lokale festivaler, hvor foreninger stiller frivillige til rådighed. Endelig kan frivillige sociale organisationer generere interne indtægter via salg af varer og tjenester, fx via overskud af salg fra genbrugsbutikker eller via offentligt køb af ydelser, fx når en kommune køber jobtræning eller praktikforløb for ledige i en socialøkonomisk virksomhed.

Der findes ikke et samlet overblik over udviklingen i omfang og fordeling af hverken støttebeløb eller støtteformer til de frivillige sociale organisationer fra de forskellige eksterne kilder, hvilket kan forekomme mærkeligt i lyset af, at Danmark er det af de nordiske lande, hvor andelen af den velfærd, der produceres af den frivillige non-profit sektor, er størst (Sivesind 2017; Trætteberg m.fl. 2023).

I forbindelse med de politiske forhandlinger om SSA-reserven i 2021 blev der dog afsat en særlig bevilling til, at den frivillige sociale sektor selv kunne undersøge finansieringsspørgsmålet og komme med anbefalinger til en reform. Udvalget bestod af brancheorganisationer på området, og Frivilligrådet, der er ministerens rådgivende udvalg på området, funge-

rede som sekretariat. Udvalgets rapport (Frivilligrådet 2022) gav et på mange måder udmærket overblik over den meget sammensatte finansiering på det frivillige sociale område.

Udvalget (Frivilligrådet 2022, 19-21) vurderede, at den samlede statslige støtte til civilsamfundets sociale indsatser udgjorde godt 1,1 mia. DKK i 2020. Heraf var cirka 285 mio. direkte støtte via Finansloven, 472 mio. støtte via Satspulje/SSA-reserven, 200 mio. var udlødningsmidler (Tips og lotto) eller PUF-pulje, og 200 mio. øvrige statslige midler. Et forsigtigt skøn, som blandt andet støttes af en anden opgørelse fra brancheorganisationen Dansk Erhverv (2021), anslår, at cirka halvdelen af disse midler er driftsstøtte, mens den anden halvdel er projektstøtte via ansøgningspuljer.

Kommunale midler til det frivillige sociale område er endnu vanskeligere at opgøre. Udvalget vurderede her, at der i 2018 blev uddelt knap 200 mio. DKK via §18-midler (Frivilligrådet 2022, 24). Hovedparten af disse midler udbetales efter ansøgning. Øvrige kommunale overførsler, fx til institutionsstøtte via overenskomster eller takstfinansiering, blev ikke opgjort.

For så vidt angår fondene, er Danmarks Statistik i de senere år begyndt at lave statistiske opgørelser over uddelinger fra almennyttige og erhvervsdrivende fonde. Af den senest tilgængelige statistik fremgår det, at det samlede uddelingsbeløb i 2021 var på ca. 25 milliarder DKK, hvilket var en stigning fra ca. 20 milliarder DKK i 2019 og 2020. Heraf blev der samlet set uddelt ca. 1,8 milliarder DKK til sociale formål. Ikke alle disse penge går til frivillige sociale organisationer, men heller ikke dette findes der pålidelige opgørelser over.

Samlet set er der tale om betydelige beløb, der overføres fra enten offentlige eller private institutionelle donorer til det frivillige sociale område til enten driftsstøtte eller projektstøtte. Dertil kommer institutionsstøtten. Dette billede understøttes af de undersøgelser, som Center for Frivilligt Socialt Arbejde har gennemført af de lokale og landsdækkende frivillige sociale organisationers indtægter. Resultaterne fra den seneste af disse undersøgelser i 2018 viser, at godt halvdelen af de lokale frivillige sociale organisationers indtægter stammede fra offentlige kilder, det vil sige enten statslige puljer eller kommunale driftsaftaler, §18-midler

udlodningsmidler eller lignende (CFSA 2018, 47). For de landsdækkende organisationers vedkommende udgjorde den offentlige støtte lidt under halvdelen af den samlede indtægt. Det svarer nogenlunde til den fordeling, man fandt helt tilbage fra den første danske systematiske opgørelse i 2004 (Boje 2006, 185). Fondenes andel eller bidrag til den samlede finansiering er meget dårligere belyst, især i nyere opgørelser. I opgørelsen fra 2004 udgjorde fondenes bidrag på sundhedsområdet og området for rådgivning og bistand mere end 25 procent af den samlede finansiering, mens det på området for social service udgjorde en mindre andel på cirka 8 procent (Boje 2006, 185).

Hvis man skal sammenfatte finansieringsstrukturen på feltet for frivilligt socialt arbejde, er det næppe helt ved siden af – selv om der er store usikkerheder forbundet med det – at sige, at omkring halvdelen af sektorens indtægter stammer fra offentlige kilder og ca. en fjerdedel fra private fonde.

Det er langt sværere at give et kvalificeret gæt på fordelingen af den eksterne støtte, når det kommer til typen af støtte. Men i og med at den statslige støtte fra især SSA-reserven og andre ansøgningspuljer er betydelig, ligesom støtten fra de private fonde er det, så forekommer det rimeligt at hævde, at projektstøtte er af et væsentligt omfang. Dette understøttes af både debatindlæg fra enkeltorganisationer samt paraplyorganisationer som Frivilligrådet (2022) og brancheforeninger som Dansk Erhverv (2021). Pointen understøttes også af tidligere forskning, der har undersøgt forskellene mellem social- og sundhedsområderne og kultur- og idrætsfeltet med hensyn til graden af offentlig styring og kontrol. Her har man generelt fundet, at det sociale område i større omfang er underlagt mere detaljerede krav om dokumentation og kontrol i kraft af projekt- og institutionsstøttens dominans, mens kultur, fritid og idræt i højere grad modtager grundstøtte eller såkaldt præstationsstøtte baseret på medlemstal uden samme grad af kontrol (Ibsen 2014; Ibsen, Boje og Frederiksen 2008).

Finansieringsstrukturen og -vilkår på det frivillige sociale område har således to overordnede karakteristika. For det første er området domineret af dels offentlige puljemidler dels private fondsmidler, hvor de frivillige sociale organisationer hele tiden igennem nye projektansøgninger skal

forsøge at gøre sig relevant og fortjent til fornyet støtte. For det andet er det frivillige sociale område i kraft af dominansen fra disse to institutionelle donorer i stort omfang underlagt en politisk efterspørgsel efter bestemte typer af projekter. Finansieringen er således både midlertidig og tidsbegrænset, samtidig med at den er omskiftelig i kraft af de skiftende dagsordner, der dirigerer de institutionelle donorerers ønsker til sektoren i stadig nye retninger. På den baggrund er sektorens eget ønske (jf. Frivilligrådet 2022) om en mere stabil og forudsigelig finansieringsstruktur, med en højere grad af driftsstøtte, forståelig.

Når det alligevel ikke er så enkelt at finde frem til en løsning på den fastlåste finansieringssituation på dette felt, så har det med flere forhold at gøre, som jeg vil belyse i det følgende.

Typen af goder

Den eksisterende forskning tager i et vist omfang udgangspunkt i, at støtte- og finansieringsstrukturen på forskellige felter afhænger af historiske og politiske forhold, der har formet forskellige institutioner og retningslinjer for både omfanget af finansiering og hvilke eksterne støtteformer der over tid bliver fremherskende (Ibsen, Boje og Frederiksen 2008; Ibsen 2014). Det er uden tvivl en væsentlig del af forklaringen på forskellen mellem forskellige felters vilkår. Jeg vil imidlertid argumentere for, at typen af goder, der er fremherskende på forskellige felter, også er en del af forklaringen på de forskellige vilkår for støtte. Et gode vil i denne sammenhæng sige, hvad en given organisation producerer eller har som sit output (Lohmann 2016, 31S)

Foreninger og organisationer, der ligger inden for det, vi betegner frivillig- eller non-profitsektoren, kan overordnet set producere tre idealtypisk forskellige goder. For det første medlemsaktiviteter, for det andet interessevaretagelse for medlemmer eller målgruppe og for det tredje tilvejebringelse af velfærdsservice, fx gennem drift af institutioner. De tre typer af goder er meget forskellige og kræver meget forskellige typer af ressourcer. Før jeg behandler de typer af goder, der produceres i frivilligsektoren, er det nødvendigt med en kort omvej om den økonomiske teori om goders karakter.

Standard økonomisk teori (Héritier 2015) bestemmer typen af goder på baggrund af to dimensioner som illustreret i figur 1: For det første, hvor vanskeligt det er at kontrollere adgangen til godet. For det andet, hvor stor grad af rivalisering der er om godet.

	Grad af rivalisering		
		<i>Lav</i>	<i>Høj</i>
Adgangskontrol (eksklusion)	<i>Vanskelig</i>	Offentligt gode	Fælles-gode
	<i>Let</i>	Klubgode	Privat gode

Figur 1

Kilde: Efter Lohmann, 2016

Et gode, hvor adgangen er vanskelig at kontrollere, og hvor rivaliseringen samtidig er lav, karakteriseres som et offentligt gode. Et kendt eksempel er gadebelysning. Det er vanskeligt at kontrollere, hvem der har glæde af det oplyste fortovej en sen nattetime. Samtidig betyder den ene fodgængers forbrug af gadelyset ikke, at den næste får mindre nytte af det. En sådan type af gode, der er vanskelig at prissætte og kontrollere adgangen til, egner sig ikke til markedsløsninger, hvorfor produktion og regulering typisk er en offentlig opgave. I modsætning hertil er private goder, hvor adgangen nemt kan kontrolleres via prissætning, og hvor den ene forbrugers konsumtion af godet samtidig medfører, at den næste ikke kan få adgang til det. Når de første morgenboller er solgt og spist, er det bare at håbe, at bageren har bagt tilstrækkeligt til at imødekomme efterspørgslen, hvis man er kommet sent ud af sengen. Den type af goder egner sig derfor til markedsløsninger.

Offentlige og private goder er idealtyper, og distinktionen har været kritiseret for at være alt for simpel, især hvad angår offentlige goder. Der findes få eksempler på rene offentlige goder som eksempelvis gadebelysning. I stedet vil de fleste af de goder, vi som regel associerer med offentlig produktion, ligne den mellemform i figuren, hvor adgangen til godet er relativt vanskelig at kontrollere, samtidig med at rivaliseringen er høj. I litteraturen benævnes den type af goder „common pool ressourcer“ (Héritier 2015) eller „community goods“ (Lohmann, 2016). På dansk kan vi

måske bruge betegnelsen „fælles-gode“. I en dansk kontekst er universelle sundhedsydelse et godt eksempel på et sådant gode. I princippet har alle danske borgere fri adgang, men samtidig ved vi godt, at den plads, der optages af den ene patient, ikke samtidig kan bruges af en anden. I sådanne situationer, hvor adgangen er vanskelig at kontrollere, samtidig med at rivaliseringen er høj, skabes der ofte kollektive handlingsdilemmaer. Kollektive handlingsdilemmaer er udtryk for, at enkeltaktører ikke har noget incitament til på kort sigt at begrænse udnyttelsen af den begrænsede ressource, selv om der er risiko for på lang sigt at overudnytte eller nedslide det kollektive gode. Hver enkelt patientgruppe (og ofte i koalition med fagprofessionelle) vil eksempelvis have et stærkt incitament til på kort sigt at maksimere muligheden for adgang til behandling på sit eget område, også selv om det forøger risikoen for, at det samlede sundhedsvæsen på lang sigt kommer til at lide under ventelister, kapacitetsproblemer og nedslidt personale.

Fællesgoder er ofte et offentligt ansvar i universelle velfærdsstater (men ikke nødvendigvis i andre typer af velfærdssystemer). Men der findes også fællesgoder, der produceres af frivillige og nonprofit aktører. På uddannelsesområdet findes eksempelvis en høj andel af private friskoler (Thøgersen 2017). Adgangen til at oprette friskoler er i Danmark meget liberal, samtidig med at der er en høj grad af statslig medfinansiering, der reducerer prisen for forældrebetalingen. Denne kombination medfører, at der let opstår en rivalisering om elever mellem folkeskoler og privatskoler. Hvis en alt for stor del af befolkningen vælger folkeskolen fra på bekostning af fri- og privatskoler, forøger det risikoen for at underminere mulighederne for at opretholde folkeskolen som et fælles-gode på lang sigt. Et tilsvarende eksempel er den relativt liberale adgang til at oprette krisecentre for private og non-profit aktører, som har medført en betydelig vækst i disse institutioner, men også en betydelig kontrovers om kvaliteten af nyoprettede krisecentre, som bl.a. Weekendavisen (2021) har afdækket. Oveni medfører det såkaldte „selvmøderprincip“ på dette område, at der er en helt usædvanlig lav grad af kontrol med, hvem der kan møde op på et krisecenter og modtage hjælp, samtidig med at institutionerne kan sende regningen videre til det offentlige (KL 2019). Lav grad af kontrol med adgangen indebærer en risiko for „opportunity hoarding“ (Rury &

Saatcioglu, 2016), det vil sige en kalkuleret strategi for at høste ressourcer til egen fordel.

Kompleksiteten er mindre i den mellemform, der benævnes „klubgoder“. Her kombineres en relativt nem adgang til kontrol med lav grad af rivalisering. Produktionen af den type af goder kan i stort omfang varetages af frivillige foreninger. Man kan tænke på foreningskontingentet som en relativt enkel måde at kontrollere og regulere medlemmernes adgang til idrætsfaciliteter, fiskevande, spejderhytter osv., samtidig med at et loft på antallet af medlemmer kan sørge for, at der ikke optages flere medlemmer, end der er plads til. Klubgoder egner sig derfor godt til kollektiv selvforvaltning, hvor både regulering, produktion og konsumtion af medlemsaktiviteter og -goder overlades til foreningens egne medlemmer, frivillige og bestyrelse (Lohmann 2016). Klubgoder er udbredte på idrætsområdet og kultur- og fritidsområdet, men findes også på social- og sundhedsområderne. Man kan fx tænke på selvhjælpsgrupper eller informationsmøder for medlemmerne af en patientforening som klubgoder.

Klubgoder er kendetegnet ved at være relativt nemme at regulere inden for foreningens egne rammer. Foreningerne på kultur-, idræts- og fritidsområderne henvender sig først og fremmest til et marked af potentielle medlemmer, der efterspørger en aktivitet og er villige til at betale prisen i form af et kontingent. Det svarer til det empiriske forhold, at hovedparten af indtægterne i lokale foreninger på dette område, hvis man ser bort fra den (ganske omfattende) indirekte offentlige støtte til drift af eksempelvis idrætsanlæg, udgøres af enten medlemskontingenter eller egenfinansiering (Ibsen, Boje & Frederiksen 2008). Af samme grund er samfundets behov for kontrol med kvaliteten af klubgodet lille.

Fællesgoder er derimod ofte meget mere politiserede, fordi der er rivalisering, konflikt og konkurrence om dem. Hvis en frivillig social organisation fx ønsker at drive et herberg for hjemløse, så er der en højere grad af offentlig interesse i at kontrollere adgang til og kvaliteten af ydelserne, fordi hjemløshed anses for at være et samfundsmæssigt problem og ikke et privat anliggende. Af denne grund er der mere regulering og kontrol forbundet med at opstille kriterier for målgruppen og kontrollere adgangen og dokumentere kvaliteten af ydelserne. Dette er samtidig med til at gøre godet mere omkostningsfuldt at producere, hvorfor der typisk er et

mere begrænset antal pladser til rådighed. Oven i dette findes der ikke en medlemskreds, der er i stand til at betale for godet, samtidig med at efterspørgslen er vanskeligere at kontrollere. Denne type af opgaver produceres derfor enten af det offentlige eller af frivillige sociale organisationer på overenskomst eller støttet af det offentlige på bestemte lovgivningsmæssige vilkår, mens det vil være langt vanskeligere at overlade den type af opgaver til foreningernes selvforvaltning.

Min pointe her er således, at det ikke kun er den historiske tradition for støtte og regulering, der afgør foreninger og organisationers forskellige finansielle vilkår og muligheder for støtte på forskellige felter. Finansieringsmuligheder og de vilkår, der er knyttet til ekstern støtte, er også bestemt, af hvilke typer af goder der er fremherskende på forskellige felter. Hvis vi går ud fra, at goderne på det socialpolitiske område i højere grad har karakter af fælles-goder, så er det vanskeligere at forene med grundstøtte til aktiviteter, fordi produktionen af godet kræver mere finansiering, end det der kan tilvejebringes via medlemskontingenter, samtidig med at en højere grad af rivalisering både politiserer godet og øger kravene til myndighedernes tilsyn. Omvendt er karakteren af klubgoder på idrætsfeltet relativt lettere at forene med grundstøtte, fx i form af et kommunalt tilskud pr. medlem, der er under 25 år, som det kendes fra idrætsområdet. Det er relativt nemt at administrere, det er ikke voldsomt omkostningskrævende, og der er minimal risiko for strategisk udnyttelse af støttemulighederne (opportunity hoarding).

Kombinationen af at der produceres goder, der er offentlig og politisk interesse for, og som samtidig er vanskeligere at overlade til medlemmernes egen produktion og regulering (kollektiv selvforvaltning) medfører, at det er vanskeligere at indrette grundstøtte på det socialpolitiske område. I hvert fald i større skala, og især hvis organisationerne på dette område ønsker sig en tilsvarende grad af frihed, som kendes fra idrætsområdet.

En del af forklaringen på den forskellige finansieringsstruktur på felterne for henholdsvis kultur, idræt og fritid på den ene side og det sociale og tilgrænsende områder på den anden side, skyldes således grundlæggende forskelle på de goder, der produceres. Klubgoder kan relativt enkelt overlades til foreningernes kollektive økonomiske og politiske selvforvaltning, mens dette er langt vanskeligere, når det gælder fælles-goder.

Finansieringsstrukturen på det sociale område afspejler denne situation. Her udgør medlemskontingenterne en relativt lille del af den samlede finansiering, mens indtægter fra statslige udlodningsmidler, statslige puljer, kommunale tilskud eller private fonde dominerer (Center for Frivilligt Socialt Arbejde 2018).

Når det gælder produktionen af velfærdsservice som fælles-goder, er frivillige og nonprofit aktører således i stort omfang henvist til at søge finansiering og opbakning til deres aktiviteter, initiativer og projekter hos institutionelle donorer som statslige puljer eller private fonde. Da fælles-goder samtidig er meget mere politiserede end klubgoder og indhyldet i kollektive handlingsdilemmaer, er de institutionelle rammer omkring finansiering og regulering tilsvarende komplekse. I det følgende afsnit vil jeg prøve at se nærmere på, hvordan de institutionelle rammer omkring finansieringen på det sociale område fremmer det, man kunne kalde et quasi-marked for projekter.

Markedet for projekter

Set fra sektoren og de individuelle organisationers perspektiv skaber de institutionelle donorer og dominansen af projektstøtte en situation præget af usikkerhed og midlertidighed som diskuteret ovenfor. Vender man perspektivet om, så udgør de store (men dog samtidig finitte) midler, der er koncentreret hos de institutionelle donorer, imidlertid samtidig et felt af muligheder for hele tiden at skabe nye projekter. Et af de markante træk ved de senere års socialpolitiske udvikling er netop fremvæksten af en industri af velfærdsentreprenører, der konkurrerer på et marked for projekter, hvor midler fra institutionelle donorer er dominerende.

Klassisk økonomisk nonprofit teori fremhæver, at frivillige nonprofit aktører opstår i nicher, hvor enten markedet eller staten ikke leverer en bestemt type af service eller gode, som der er efterspørgsel efter (Hansmann 1980; Smith & Grønbjerg 2006; Krause 2014). Hvad de såkaldte „failure“-teorier imidlertid overser er, at frivillige og nonprofit-aktører ikke kun responderer på behov for hjælp og støtte hos målgrupper af udsatte. De responderer også på en politisk efterspørgsel efter bestemte typer af socialpolitiske indsatser. Hele Satspuljen og den senere SSA-Re-

serve er bygget op som et politisk forhandlingsrum, hvor bestemte områder eller indsats typer prioriteres frem for andre. De offentlige puljer er med andre ord bygget op efter en logik, hvor staten efterspørger bestemte projekter hos de frivillige organisationer. Markedet reflekterer altså de behov, som køberen af projekter har identificeret. Monika Krause (2014, 47) argumenterer for, at non-profit organisationers projekter og indsatser er en vare, der købes af institutionelle donorer. Ét år er det projekter til afhjælpning af ensomhed blandt ældre, der efterspørges, det næste år er det ofre for menneskehandel, voldsofre, krigsveteraner eller unge med psykiske udfordringer, der er i fokus. Samtidig med at nye satsningsområder kommer i fokus, kan man imidlertid sige, at de tidligere års prioriteringer glider ud af syne.

Samme logik gælder for de almennyttige og erhvervsdrivende fonde som institutionelle donorer. Forskellen er her, at det i stort omfang er fondene selv, der udpeger de strategiske satsningsområder, og ofte på en måde så projekterne afspejler fondenes profil og interesser for investeringer i såkaldt katalytisk filantropi (Reich 2016). TrygFonden har således særlig fokus på tryghedsskabende initiativer. Lauritzen Fonden støtter særligt børn og unge i udsatte positioner. Novo Nordisk Fonden arbejder særligt for at fremme menneskers sundhed. Osv.

Man kan således sige, at de frivillige sociale organisationer er vigtige investeringsobjekter for de institutionelle donorer, der ønsker at realisere eller fremme bestemte værdier eller formål. De mest succesfulde frivillige organisationer er således dem, der er dygtige til at påvirke og opfange politiske og kulturelle tendenser og omsætte dem til nye projekter, nye organiseringer og nye typer af engagementer. Bromley m.fl. (2018) har argumenteret for, at civilsamfundsorganisationer fungerer som antenner, der opfanger signaler fra politiske omgivelser og institutionelle donorer og omsætter dem til projektforslag. Frivillige sociale organisationers projekter bliver dermed et centralt omdrejningspunkt; de bliver så at sige det primære produkt, der skal yde støtte og hjælp til organisationens målgruppe, men samtidig også det primære produkt til fundraising (Krause 2014, 48).

Projekternes centrale placering i finansieringsstrukturen medfører samtidig, at organisationens målgrupper ikke kun er brugere eller modtagere af organisationernes indsatser og hjælp. Brugere indgår også som en

central komponent i organisationernes appeller til de institutionelle donorer. Brugerne er således ikke kun passive modtagere af hjælp, de indgår også aktivt i konstruktionen af den indsats, der skal finansieres. Hjemløses fortællinger står centralt i hjemløseforeningen SAND, og udsatte drenge oplevelser med sommercamps står centralt i LøkkeFonden. De hjælp-trængende er således et væsentligt input i produktionen af projekter; et stykke arbejde, der sjældent synliggøres (Krause 2014, 51). Brugerne skal samarbejde med organisationen, bakke op om den og fortælle omgivelserne, hvor afgørende den frivillige indsats har været for dem. Brugerne skal skabe opmærksomhed og medvirke til, at organisationen fremstår som en troværdig og legitim modtager af projektstøtte. Brugernes rolle i legitimeringen af de sociale projekter er således afgørende, samtidig med at den rolle, brugerne spiller, er væsentlig anderledes end den rolle, medlemmerne spiller, som repræsentant for foreningernes bagland.

Det, jeg her har forsøgt at illustrere, er den sammenvævede økologi, der kendetegner finansieringsstrukturen på feltet for frivillige sociale indsatser. At betragte området som et 'felt' vil sige at betragte det som et domæne, hvor centrale aktører iagttager og tager hensyn til hinanden (Fligstein & McAdam 2011; Krause 2014, 22). Feltet er til dels afgrænset af en egen logik eller overbevisning, det Bourdieu kaldte 'doxa'. Centrale antagelser på feltet for socialt udsatte er blandt andet, at civilsamfundsorganisationerne „gør en forskel“ og leverer „en ekstra værdi“, at organisationerne træder til, „når systemet svigter“, og at relationerne mellem giver og modtager af hjælp er mere „tillidsfulde og ligeværdige“, end det er tilfældet inden for det offentlige. Den „autencitet“, som står centralt i det nuværende kulturelle miljø med høje forventninger om anerkendelse og individualiserede løsninger (det Reckwitz (2019) benævner singulariteternes samfund), er på en måde den valuta, som det civile samfund opnår sin legitimitet igennem på dette felt.

Ud fra denne doxa og med de institutionelle donorer som garant for projektstøtte kan feltet samtidig understøtte bestemte koalitioner af interesser, først og fremmest mellem staten, fondene og de frivillige organisationer. Det hævdes ofte, at stat og civilsamfund står i et modsætningsforhold til hinanden. Min påstand vil imidlertid være, at det felt, jeg her forsøger at beskrive, stadig oftere kendetegnes af koalitioner af sammen-

faldende politiske og økonomiske interesser og kulturelle værdier på tværs af stat, marked og civilsamfund.

Koalitionerne af interesser viser sig først og fremmest i de mange partnerskaber, der er blevet et mantra i forsøget på at løse store velfærdsudfordringer i det danske samfund. De projekter eller programmer, der kendetegner partnerskaberne, er målrettede indsatser i forhold til specifikke problemer. Projekterne er kendetegnet ved at samle aktører på tværs af sektorer, ved at pulje midler og ressourcer, og ved at fokusere indsatsen. Der findes en række eksempler så som Lær for Livet, et program, der understøtter anbragte og udsatte børns læring i skolen med mentorer, eller Hjem til Alle, et partnerskab eller alliance, der blandt andet ud fra „housing first“ principper arbejder på at bekæmpe hjemløshed. Partnerskaberne samler typisk institutionelle donorer, udførende civilsamfundsorganisationer og kommuner eller andre offentlige aktører om en fokuseret indsats ud fra et koncept eller program, der er målrettet en bestemt gruppe af hjælptrængende.

Privilegerede projekter. Afsluttende betragtninger

Jeg afslutter kapitlet med en række overvejelser over, hvilke konsekvenser den type af finansieringsstruktur og markedet for projekter har på feltet for socialpolitiske civilsamfundsindsatser. Jeg vil her pege på tre typer af utilsigtede konsekvenser, som ikke desto mindre er meget reelle men samtidig svære at forandre.

En første konsekvens er, at der opstår intern konkurrence mellem civilsamfundsaktører om at tiltrække projekter fra institutionelle donorer, hvilket medfører tendenser til overbud og urealistiske projektbeskrivelser. Der er næppe tvivl om, at de afgrænsede puljer af ressourcer, der er til rådighed hos institutionelle donorer, som samtidig er stærkt opdelt efter temaer og satsningsområder, fremmer dels indbyrdes konkurrence mellem organisationer men også en tendens til, at hver enkelt organisation specialiserer og profiler sig på hver sine felter (Krause 2014, 97). De institutionelle donorerers centrale position åbner derfor også for en betydelig grad af lobbyvirksomhed, og centralt placerede politikere som eksempelvis det tidligere folketingsmedlem for Enhedslisten, Pernille Skipper,

har selv peget på problemet (Altinget 2023). Det er også tydeligt, at det civile samfunds aktører selv er klar over betydningen af at skabe opmærksomhed og danne politiske alliancer, der kan påvirke holdninger blandt meningsdannere og politiske prioriteringer og bane vej for bevillinger. Organisationerne på feltet investerer derfor i kommunikationsmedarbejdere, fundraisere og vidensarbejdere, der øger professionaliseringen i den frivillige sociale sektor (Whang & Powell 2009).

En anden konsekvens, der følger af lobbyvirksomheden, er, at de projekter, der tildeles støtte, ofte opnår en form for privilegeret status. Privilegerede projekter er kendetegnet ved at forfølge en moralsk set god sag, som er vanskelig at være uenig i, og som derfor opnår både politisk og økonomisk støtte (i nogle tilfælde efter Matthæus-princippet), og som i nogle tilfælde også opnår en retlig privilegering, idet lovgivningen indrettes med henblik på at fremme sagen, som for eksempel i den tidligere omtalte sag med automatisk udløst kommunal finansiering til brugere af krisecentre ud fra „selvmøder-princippet“. Privilegerede projekter koncentrerer moralske, økonomiske og kulturelle ressourcer, fx ved at have kendte fortalere, der både kan tale organisationens sag i offentligheden og udnytte elitenetværk.

Men kriterierne for denne privilegering er ofte uklare, og dermed bliver det også ofte uklart, hvilke samfundsmæssige udfordringer eller agendaer der løftes frem, og hvilke der overses eller nedprioriteres. Dermed skabes der også en betydelig grad af ulighed, især hvad angår de store og professionaliserede organisationers adgang til de besluttende eliter i fonde, ministerier og styrelser på den ene side og så mere oversete organisationer og initiativer på den anden side. En afledt effekt heraf er den ulighed, der knytter sig til, hvilke udsatte grupper der i kraft af bevilgede projekter opnår adgang og mulighed for hjælp og støtte fra frivillige organisationer (Hustinx m.fl. 2022).

En tredje konsekvens er, at „alliancen“ mellem stat, fonde og civilsamfundsaktører skaber en ny og voksende konfliktlinje mellem projektbaserede „innovationer“ på den ene side og (især) kommuner på den anden side, fordi disse decentrale institutioner i velfærdsstaten udsættes for et større pres for at finansiere den ordinære drift af de igangsatte projekter, når de institutionelle donorer trækker sig ud efter den tidsafgrænsede

projektperiode. Denne konflikt er blevet stadig mere tydelig, i takt med at kommunernes økonomi er blevet stadig mere stram. Samtidig har denne konflikt en yderligere dimension, idet kommunerne er de primært ansvarlige for tilvejebringelsen af netop mange fælles-goder som undervisning og social service. Institutionelle donorers finansiering af nye projekter, der fra kommunalt perspektiv kan opleves som en legitimering af borgerenes forventninger om udvidet og højere serviceniveau, er derfor ofte en torn i øjet på de kommuner, der i forvejen har mere end rigeligt at gøre med at leve op til basale minimumskrav i lovgivningen. Et nyligt eksempel på denne konflikt er foreningen Mentorbarns arbejde på at få frivillig mentorstøtte gjort til en såkaldt skal-opgave for kommunerne i forbindelse med det lovforberedende arbejde til Barnets lov. Efter pres fra ikke mindst KL blev dette dog i den endelige lovtekst ændret til en kan-opgave.

Markedet for projekter er en konsekvens af den finansieringsstruktur, der har institutionaliseret sig på feltet for frivilligt socialt arbejde. Selv om finansieringsstrukturen understøtter og tager udgangspunkt i en partnerskabstankegang, der er grundlag for alliancer på tværs af stat, marked og civilsamfund, så skabes der samtidig nye konfliktlinjer. Jeg skal derfor afslutte med en opsummering af disse forskellige interesser og nogle refleksioner over konsekvenserne heraf.

For det første findes der en interesse fra de institutionelle donorers side, der handler om, at organisationerne i det civile samfund er vigtige steder for investering og innovation i nye projekter, der både kan synliggøre de institutionelle donorer og samtidig vise omverdenen, at de krav og problemer, som rejses fra det civile samfund, tages alvorligt.

For det andet findes der en modgående interesse fra den frivillige sektor selv og de enkelte organisationer, der handler om at slippe ud af den konstante jagt på nye projekter og den midlertidighed, der knytter sig til dem. Samtidig handler sektorens interesse om at sikre mere stabil grundfinansiering på mere frie vilkår.

For det tredje findes der samtidig en offentlig og politisk interesse i at kontrollere adgangen til og kvaliteten af de fælles-goder, som produceres af de frivillige organisationer. Kontrollen skal både sikre en vis faglig kvalitet hos nonprofit velfærdsproducenter og samtidig sikre, at disse aktører ikke overudnytter adgangen til offentlig finansieret (men privat leveret) velfærd.

For det fjerde findes en decentral kommunal interesse, der både knytter sig til ønsket om at minimere risikoen for opportunity hoarding, men som også knytter sig til en interesse i ikke at slippe de frivillige aktører fri, fordi det presser en økonomisk uansvarlighed frem, der er vanskelig at forene med knappe ressourcer i den decentrale velfærdsstat.

Disse meget forskellige, men samtidig helt legitime interesser, udgør en ligning, der er vanskelig at få til at gå op. Det er muligt, at der kan indrettes former for grundstøtte eller driftsstøtte, når det drejer sig om medlemsaktiviteter efter modeller, der ligner kultur- og fritidsområdet. Men der hvor de store penge findes, og der hvor kampen står om at definere, designe og levere løsninger på samfundets fælles-goder, stiller sagen sig efter min opfattelse anderledes kompliceret.

Forfatterbeskrivelse

Lars Skov Henriksen er ph.d. og professor i sociologi ved Institut for Sociologi og Socialt Arbejde på Aalborg Universitet. Henriksen har i mange år forsket i udviklingen i civilsamfund, sociale bevægelser, frivilligt engagement samt konflikt og samarbejde mellem stat, marked og frivillig sektor. Han er i øjeblikket engageret i to større forskningsprojekter: et om rekruttering og fastholdelse af frivillige, som er støttet af VELUX FONDEN, og et om inklusionspotentialer i frivilligt engagement, der er støttet af Danmarks Frie Forskningsfond. Han har desuden interesseret sig indgående for de skandinaviske civilsamfund, bl.a. i bogen Henriksen, L.S., Strømsnes, K. & Svedberg, L. (2019), *Civic Engagement in Scandinavia. Volunteering, Informal Help and Giving in Denmark, Norway, and Sweden*, Springer.

Litteratur

Boje, T.P. (2006): Nonprofitsektorens indtægter og udgifter samt værditilvækst. I Boje, T.P. & Ibsen, B. (red.): *Frivillighed og nonprofit i Danmark. Omfang, organisation, økonomi og beskæftigelse*. København: Socialforskningsinstituttet 06:18

- Bromley, P., Schofer, E. & Longhofer W. (2018): *Organizing for Education: A Cross-National, Longitudinal Study of Civil Society Organizations and Education Outcomes*. In *Voluntas*, 29(3): pp. 526-540,
- Center for Frivilligt Socialt Arbejde (2018): *Tal om frivillighed i Danmark. Frivilligrapport 2016-2018*
- Eliasoph, N. (2013): *The Politics of Volunteering*. Polity Press.
- Fligstein, N. and McAdam, D. (2011), 'Toward a general theory of strategic action fields', *Sociological Theory*, 29, 1, 1-26.
- Frivilligrådet (2021): *Civilsamfundsstrategi. Forslag til ny model for støtten til og samarbejdet med civilsamfundet*.
- Hansman, H. (1980): *The Role of Nonprofit Enterprise*. *Yale Law Journal*, (89)5
- Henriksen, L. S., Grubb, A., Qvist, H-P. Y. & Holstein, E. L. (2022): *Match. Rekruttering og fastholdelse af frivillige i civilsamfundsorganisationer*. Aalborg Universitetsforlag.
- Heritier, A. (2015): *Public Goods: International*. In *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, 2ed., Vol. 19
- Hustinx, L., Grubb, A., Rameder, P. et al. (2022), *Inequality in Volunteering: Building a New Research Front*. *Voluntas* 33, 1-17. <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00455-w>
- Hwang, H. & Powell, W.W. (2009): *The Rationalization of Charity: The Influences of Professionalism in the Nonprofit Sector*. *Administrative Science Quarterly*, 54, 268-298
- Ibsen, B. (2014): *Grundstøtte eller præstationsstøtte. Virkningen af forskellige former for statsstøtte til idrætsorganisationerne*. I Eskelund, K. og Skovgaard, T. (red.): *Samfundets Idræt*. Syddansk Universitetsforlag
- Ibsen, B., Boje, T.P. & Frederiksen, M. (2008): *Den frivillige sektors velfærdspotentiale. Sammenligning af det sociale og kulturelle område*. I Boje, T.P., Ibsen, B. & Fridberg, T. (red.): *Det frivillige Danmark*. Syddansk Universitetsforlag.
- KL (2019): *Selvmodere er et ustyrligt princip*. *Danske Kommuner*, Nr. 16
- Krause, M. (2014): *The Good Project*. Chicago University Press
- Lohmann, R.A. (2016): *The Ostroms Commons revisited*. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, Vol. 45(4S) 27S-42S

- Lorentzen, H. (2010): Statlige tilskudd til frivillige organisasjoner. En empirisk kortlægning. Senter for forskning på Sivilsamfund & frivillig sektor. Oslo.
- Reckwitz, A. (2019): Singulariteternes Samfund. København: Hans Reitzels Forlag
- Regeringen (2022): Ansvar for Danmark. Det politiske grundlag for Danmarks regering. December 2022.
- Reich, R. (2016): On the Role of Foundations in Democracies. In Reich, R., Cordelli, C. & Bernholz, L. (Eds.): *Philanthropy in Democratic Societies. History, Institutions, Values*. University of Chicago Press.
- Rury, J.L. & Saatcioglu, A. (2016): Opportunity Hoarding. *Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism, First Edition*.
- Sivesind, Karl Henrik (2017): „The Changing Roles of For-profit and Non-profit Welfare Provision in Norway, Sweden, and Denmark“. In Sivesind, Karl Henrik & Jo Saglie (Eds.) (2017). *Promoting Active Citizenship? Markets and Choice in Scandinavian Welfare*. Palgrave Macmillan.
- Trætteberg, H., Sivesind, K.H., Pananen, M. & Hrafnisdottir, S. (2023): Quasi-Market Regulation in Early Childhood Education and Care: Does a Nordic Welfare Dimension Prevail? *Nordic Studies in Education*, 43(1) 60-77
- Thøgersen, M. (2017): Local governing of schools in Scandinavia – between state, market and civil society. In Sivesind, Karl Henrik & Jo Saglie (Eds.) (2017). *Promoting Active Citizenship? Markets and Choice in Scandinavian Welfare*. Palgrave Macmillan.
- Weekendavisen (2021): En god forretning. 14/10 2021. <https://www.weekendavisen.dk/2021-41/samfund/en-god-forretning>

I overført betydning er en 'knast' en forhindring eller et problem, som står i vejen for at nå et mål. I nærværende antologi om 'Idrættens og civilsamfundets knaster' går vi tæt på nogle af de problemstillinger inden for idrætten og civilsamfundet, som ofte debatteres. Antologien er inddelt i fire afsnit: Civilsamfundet, Idrætsforeninger, Faciliteter og rum for idræt, bevægelse og leg samt Social ulighed i sundhed og idrætsdeltagelsen. I hvert afsnit behandles aktuelle samfundsvidenskabelige problemstillinger ud fra en kritisk vinkel med henblik på at skabe nye indsigter, der kan bidrage til at overvinde 'knasterne' og skabe forandringer i civilsamfundet og idrætten. Antologien udgives i anledning af Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfunds 20 års jubilæum.

Find kontaktoplysningerne til ansatte ved Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund på: www.sdu.dk/cisc.

Publikation er 'open source' og kan frit downloades fra www.universitypress.dk.